

MEVLÂNA'DA SENÂÎ ETKİLERİ

Hicabi Kırlangıç

Giriş

Hakîm Senâî-yi Gaznevî, tasavvufî şiir geleneğinin gerçek anlamda öncüsü olarak kendisinden sonra gelen sûfî şairleri derinden etkilemiştir. Senâî'den önce tasavvufî duyuşla dubeytiler ya da rubailer söyleyen kimi sûfîler olmuşsa da, Farsçada tasavvufu şiirle buluşturan ilk şair Senâî'dir. Bu ise onu, bu geleneğe ilk sıraya yerleştirmektedir. Senâî'den sonra Farsça şiirde büyük şairler arasında önemli bir yer edinmiş olan Attar ve Mevlâna, Senâî'nin öncülüğünü benimsemişler ve şiir alanında ona "pîr" gözüyle bakmışlardır.

Mevlâna, Attar'dan sonra yetişen bir sûfî şair olarak hem Senâî'den, hem de Attar'dan etkiler ve izler taşımakta, şiirinde her iki şairi de kendine manevî öncü olarak görmekte, hatta *Menâkıbu'l-Ârifîn*'de geçen bir rivayete göre, bu iki şairin eserlerinin okunup anlaşılmasını, kendi eserlerinin anlaşılması için ön koşul gibi görmektedir. *Menâkıbu'l-Ârifîn*'de yer alan cümle şöyledir:

"Attar'ın sözlerini ciddiyetle okuyan, Senâî'nin sırlarını, Senâî'nin sözlerini itikatla okuyan ise bizim sözlerimizi onlar ve onlardan faydalanır¹."

Bununla birlikte, Mevlâna'nın daha çok Senâî'den etkilendiği söylenebilir. Mevlâna'nın yetiştiği çevrede de Senâî'nin çokça okunan bir şair olduğu bilinmektedir.

Çalışmamız, bir bölümü Mevlâna üzerine çalışmalar yapan kimi araştırmacılar ve mütercimler tarafından da çeşitli vesilelerle tespit edip belirttikleri etkilenmeleri tek bir çalışmada ve derli toplu bir biçimde ilgililerin dikkatine sunma amacıyla gerçekleştirilmiştir. Burada Abdülbâki Gölpınarlı'nın *Mektûbat* çevirisine yazdığı "Sunuş"ta sadece *Mektûbât*'ta geçen Senâî beyitlerine değil, *Divan-ı Kebir*'deki Senâî izlerine de değindiğini burada belirtmeliyim². Mevlâna'nın eserlerindeki Senâî izlerine dikkat çeken araştırmacıların zaman zaman kaynak belirtmede ihmalkâr davranmaları nedeniyle yeni araştırmacıların bu tespitlerden yararlanmalarında güçlükler ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmanın bir amacı da bu güçlüğü gidermektir. Ek olarak, daha önceki çalışmalarda hiç dikkat çekilmeyen kimi hususların da bu çalışmayla tespit edildiğini belirtelim.

Burada Mevlâna'nın bütün eserleri taranarak Senâî'nin izleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu etkilenmede Mevlâna'nın mensur eserlerinin durumuyla manzum eserlerinin durumu birbirinden farklıdır. Mensur eserlerde daha ziyade Senâî'nin şiirlerinden alıntılar göze çarpar. Manzum eserlere baktığımızda, *Mesnevî*'deki durumla *Dîvân-ı Kebir*'deki durum da nispeten farklıdır.

Bu kısa girişten sonra, Senâî'nin Mevlâna'nın eserlerine yansımalarını *Mesnevî*'den başlayarak tespit etmeye çalışacağız. Burada Senâî'nin şiirlerinden yapılan alıntılarının metnine, Mevlâna'nın eserlerindeki şekliyle yer verilecek, Senâî'nin eserlerinin mevcut basımında bu metinlerden farklılık varsa, bunlar belirtilecektir.

*Mesnevî*³

Mevlâna, *Mesnevî*'nin çeşitli kısımlarında Senâî'nin şiirlerine atfı yapmıştır. *Mesnevî*'de bazen Senâî'nin beyitleri zikredilerek açıklanmış, bazen de dolaylı olarak Senâî'nin görüş ve tavırları olumlu örnekler olarak sunulmuştur. "Altıncı Defter" dışında *Mesnevî*'nin bütün defterlerinde Senâî'nin adı çeşitli vesilelerle zikredilmiş ve onun şiirlerine göndermeler yapılmıştır.

Birinci Defter:

Birinci Defter'in 1762. beytinden sonra gelen başlık, Senâî'nin bir beytinin yorumuna ilişkin bölümün başlığı olup söz konusu bölümde Senâî'nin başlıkta da belirtilen şu beyti temel alınmıştır:

به هرچ از راه وامانی چه کفر آن حرف و چه ایمان
به هرچ از دوست دور افتی چه زشت آن نقش و چه زیبا
"Seni yoldan alıkoyan söz ister küfür olsun ister iman; seni dosttan uzak düşüren sûret ister güzel olsun, ister çirkin."

Bu beyit, Senâî Dîvânının mevcut basımında aynı ibarelerle yer almaktadır⁴.

Birinci Defter'in 1906 ve 1907. beyitleri de Senâî Dîvânından alınmış olup bu 1905. beyitte Mevlâna bunu belirtmektedir:

بشنو این پند از حکیم غزنوی   تا بیابی در تن
کهنه نوی
"Eski bedeninde bir yenilik bulmak için Gazneli bilgenin şu öğüdünü dinle."

Senâî'den alınan iki beyit:

ناز را رویی نباید همچو ورد   چون نداری گرد
بدخویی مگرد
زشت باشد روی نازیبا و ناز   سخت باشد چشم
نابینا و درد

"Nazlanmak için gül gibi bir yüz lâzım. Sende [böyle bir yüz] yoksa [bari] kötü huyun etrafında dolaşma. Yüzü çirkin olanın nazı da çirkindir. Kör gözün sancıması çetindir."

Senâî'nin bu beyitleri *Mesnevî*'nin veznedir. Fakat görüldüğü üzere bu iki beyit, kafiye bakımından *mesnevî* kalıbında değildir. Bu iki beytin birincisi, Senâî Dîvânında bir gazelin matla' beyti, ikincisi ise aynı gazelin beşinci beytidir. Şu farkla ki ikinci beyitteki "سخت" kelimesinin yerinde, Senâî Dîvânında aynı anlama gelen "صعب" kelimesi vardır⁵.

Birinci Defter'in 2035-2045. beyitleri, Senâî'ye ait olduğu belirtilen iki beytin yorumlanmasıdır. Bu bölümün başlığında Senâî'ye ait olduğu belirtilen şu beyitler yer alır:

فرمای کار آسمانهاست در ولایت جان
آسمان جهان
در ره روح پست و بالاهاست
دریاهاست
کوه های بلند و

“Can vilayetinde dünya göğüne iş buyuran gökler vardır. Ruhun yolunda inişler çıkışlar, yüksek dağlar ve denizler vardır.”

Bu beyitler, Senâî'nin *Hadîkatu'l-Hakîka* mesnevisinin vezninde (fâilâtün mefâilün feilün) olmakla birlikte eserin mevcut basımında yoktur. *Hadîka*'nın kimi yazma nüshalarında bu beyit muhtemelen vardır.

Üçüncü Defter:

2770. beyitte, Mevlâna, söylediklerini desteklemek için Senâî'nin *Hadîkatu'l-Hakîka*'sını dayanak alır:

آن چنان گوید حکیم غزنوی
در الهی نامه
گر خوش بشنوی
“Güzel dinleyecek olursan Gazneli bilge İlahî-nâme'de şöyle söylemektedir.”

Mesnevî'de bu beyti takip eden “کم فضولی کن تو در حکم” “*Kaderin hükmüne dair boş konuşup durma. Eşeğin kendisi lâyıktır eşek kulağına.*”) beyti, Senâî'nin *Hadîka*'sında yer alan şu beytin uyarlanmış halidir⁶:

تو فضول از میانه بیرون بر - گوش خر در خور است
با سر خر
“Boşboğazlık etmeyi bırak. Eşeğin kulağı eşeğin başına lâyıktır.”

3748-3749. beyitlerde de *Hadîka*'ya gönderme yapılır:

ترک جوش شرح کردم نیم خام
بشنو تمام
از حکیم غزنوی
در الهی نامه گوید شرح این
آن حکیم
غیب و فخر العارفین

“Türk usûlü söyledim, yarı pişmiş yarı çiğ. Tamamını Gazneli bilgeden dinle. Gayp bilgisi, âriflerin övüncü [Senâî], İlahî-nâme'de açıklar bunu.”

Mevlâna'nın bu beyitlerde Senâî'yi “gayb hekimi/bilgesi” ve “âriflerin övüncü” olarak nitelemesi dikkat çekicidir. Mevlâna, burada maddî gıda ile manevî gıda konusunu ve akledenlerle aklını kullanmayanlar arasındaki farkı ele alırken Senâî'ye göndermede bulunur. Bu iki beyitten sonra gelen şu beytin (3750. beyit) anlam olarak Senâî'den alıntı olması kuvvetle muhtemeldir:

غم خور و نان غم افزایان مخور
عاقل غم خورد کودک شکر
زان که

“Gam ye de gam artıranların ekmeğini yeme. Çünkü akıllı gam yer, çocuksa şeker.”

Yukarıdaki beyte *Hadika*'daki şu beyit ilham vermiş olmalıdır⁷:
 غم جان خور که آن نان خورده است   تالاب گور
 گرده بر گرده است
 “*Ekmek yemiş canın tasasını çek ki o, mezarın ağzına dek gidip geri dönmüştür.*”

Ayrıca *Hadika*'daki şu beyit de Mevlâna'nın yukarıdaki beytiyle irtibatlı olabilir⁸:

غم خود خور ز دیگران مندیخ   توبره خویشتن
 بنه در پیش
 “*Kendi tasanı kendin çek, başkalarından [ne gelecek diye] düşünme. Önüne kendi torbanı koy.*”

Yine Üçüncü Defter'de, *Mesnevî* hikâyelerinin amacını anlamayıp yanlış değerlendiren ve bu yüzden yersiz eleştirilerde bulunanlara değinilen bölümde, 4227-4228-4229. beyitler:

خوش بیان کرد آن حکیم غزنوی   محجوبان
 مثال معنوی
 که ز قرآن گر نبیند غیر قال   این عجب
 نبود ز اصحاب ضلال
 کز شعاع آفتاب پر ز نور   غیر گرمی
 می نیابد چشم کور

“*Gazneli bilge, perdelenmişler için güzel bir manevi örnek verir: Sapıklık sahiplerinin Kur'an'da sözden başka bir şey görmemeleri şaşılabilir. Körün gözü, ışıkla dolu güneş ışınlarından sıcaklıktan başka bir şey elde edemez.*”

Yukarıdaki beyitler, Senâî'nin şu beytinden mülhemdir⁹:

عجب نبود گر از قرآن نصیبت نیست جز نقشی   که
 از خورشید جز گرمی نیابد چشم نابینا
 “*Kur'an'dan görüntüden/yazıdan başka bir nasibinin olmaması şaşılabilir. Çünkü körün gözü güneşten sıcaklıktan başka bir şey elde edemez.*”

Mevlâna, sapkınların *Kur'an*'ın içyüzüne vâkıf olamayacağını ve onda söz dışında bir şey bulamayacağını, dolayısıyla *Kur'an* çizgisindeki *Mesnevî*'yi de doğru anlayamayacağını Senâî'den destek alarak açıkladıktan sonra, 4292. beyitte, eleştiriler karşısında Senâî'nin öğüdünü tutacağını söyler:

نه بگیرم گفت و پند آن حکیم
 دل نگردانم به هر طعنی سقیم
 “*Hayır, o bilgenin öğüdünü tutarım ve hastalıklı kınamalara bakım kalbimi bozmam.*”

Bu beyitten hemen sonra gelen “tay ile annesinin su içerken seyislerin ıslık çalmalarından tayın huylanmasına ilişkin hikâye”nin (beyit: 4293 vd.) kaynağı *Senâî Dîvânı*'nda yer alan “در مذمت دشمنان و جاهلان” (Düşmanların ve Câhillerin Yergisi Hakkında) başlıklı kaside olup yukarıya aldığımız beyitte sözü edilen öğüt de bu kasidededir. Böylece Mevlâna, kendisine

eleştiri yönelteleri zımnem düşman ve câhil olarak nitelemektedir. Senâî'nin kendi şiirini kıskanan câhil düşmanlarına yönelik söylediği söz konusu yergi kasidesinin son iki beyti, *Mesnevî*'deki "Seyislerin Islık Çalmaları Yüzünden Tayın Su İçmekten Ürkmesine Dair Misal" başlıklı bölümde anlatılan kısa hikâyenin kaynağı ve dolaylı olarak Senâî'nin öğüdüdür¹⁰:

آن کرّه یی به مادر خود گفت چونکه ما
آبی همی خوریم صفیری همی ز نند
مادر به کرّه گفت برو بیهدده مگوی
که همه ریش می کنند
تا کار خویش کن

"*Sıpa, annesine dedi ki biz su içerken ıslık çalıyorlar. Annesi sıpaya dedi, git, boş konuşma da kendi işini yap. Çünkü hep boşuna yırtınıyorlar.*"

Dördüncü Defter:

624-651. beyitlerde anlatılan terazi taşı kilden olan aktarın hikâyesinin kaynağı Senâî'nin *Hadikatu'l-Hadika*'sıdır¹¹.

1555. beyitte geçen "حکیم خوش دهن" diye nitelenen bilge, başta Ankaravî olmak üzere kimi Mesnevî şârihlerine göre Senâî'dir:

زین کند نفرین حکیم خوش دهن بر سواری کو فرو ناید
ز تن

"*Bundan dolayı, güzel sözlü bilge, beden atından inmeyen biniciye lanet eder.*"

Yine Dördüncü Defter'deki 3347. beyitten önceki başlıkta yer alan beyit, kimi değişikliklerle Senâî'den alıntıdır:

چون نبی نیستی ز امت باش
نه بی رعیت باش
چون که سلطان

"*Peygamber değilsin madem, ümmetten ol. Sultan değilsin madem, riayetten ol.*"

Senâî'nin beyitlerinin aslı şu şekildedir¹²:

مرد همت نه مرد نهمت باش
یی ز امت باش
چون پیمبر نه

"*İstek adamı değil, himmet adamı ol. Peygamber değilsin madem, ümmetten ol.*"

Beşinci Defter:

2496. beyitten sonra gelen başlıkta Senâî'nin bir beyti yer almaktadır:

بیت من بیت نیست اقلیم است
هزل من هزل نیست تعلیم است

"*Benim beytim beyit değil, bir ülkedir. Benim şakam şaka değil, öğretmedir.*"

Senâî'nin eserinin basımında bu beytin mısraları yer değiştirmiştir¹³:

هزل من هزل نیست تعلیم است
بیت من بیت نیست اقلیم است

Bu kısımda *Dîvân-ı Kebir*'de Senâî'nin izlerine ilişkin örneklerden söz edilecektir. Mevlâna'nın bazı gazellerinin Senâî'nin kaside ya da gazellerine nazire olarak söylendiği bu örneklerle ortaya konulmuş olacaktır. Örnekler verilirken sadece matla' beyitler nakledilecektir¹⁴.

Aşağıda ilk beyti verilen gazel¹⁵, Senâî'nin aynı matlalı gazeline naziredir¹⁶. Şu farkla ki Senâî'nin gazelinde redif “بادا” yerine “باد” şeklindedir.

معشوقه به سامان شد تا باد چنين بادا
كفرش همه ايمان شد تا باد چنين بادا

“Sevgili uygun hale geldi; oldukça böyle olsun. Küfrü tümüyle iman oldu; oldukça böyle olsun.”

Yukarıdaki matla beyti *Mecâlis-i Seb'a*'da da geçmektedir¹⁷.

Şu beyit, hem Senâî'nin bir kıtasında, hem de Mevlâna'nın *Dîvân-ı Kebir*'inde yer almaktadır¹⁸.

عشق را بو حنیفه درس نگفت
شافعی را درو روایت نیست

“Ebu Hanîfe aşk dersi vermemiştir. Şafî'nin bu konuda rivayeti yoktur.”

Şu farkla ki birinci mısraın sonu Senâî *Dîvân*'ında “نگفت” yerine “نکرد” şeklinde kayıtlı olup anlamca herhangi bir değişikliğe yol açmamaktadır. Attar'ın da aynı redifli ve aynı mazmunlu bir gazelinin bulunduğunu yeri gelmişken belirtelim¹⁹. Ayrıca Senâî'nin şu beyti de yukarıdaki beyti andırmaktadır²⁰:

عالم علم نیست عالم عشق
رؤیت صدق چون روایت نیست

“Aşk âlimi ilim âlimi değildir. Doğruluğun gözle görünür oluşu, rivayete benzemez.”

Dîvân-ı Kebir'deki «کالمبر مفتاح الفرج» (“çünkü sabır rahatlığın anahtarıdır”) redifli gazel²¹, Senâî *Dîvân*'ı basımında bir terci-i bendin son bölümü olarak yer alan, ama daha çok bir gazel görünümünde olan ve şu beyitle başlayan şiiri andırmaktadır²²:

ای کوکب عالی درج وصلت حرامست و حرج
ای رکن طاعت همچو حج الصبر مفتاح الفرج

“Ey derecesi üstün olan yıldız, vuslatın haramdır, zordur. Ey ibadet rüknü hac ibadeti gibi olan; sabır rahatlığın anahtarıdır.”

Mevlâna, şu beyitlerde Senâî'nin makam olarak üstünlüğünü dile getirir²³:

گفت کسی خواجه سنایی بمرد
نه کاری است خرد
مرگ چنين خواجه
گاه نبود او که به بادی پرید
آب نبود
او که به سرما فسرد
شانه نبود او که به مویی شکست
دانه
نبود او که زمینش فشرد

“Biri dedi, Hâce Senâî öldü. Böyle bir zatın ölümü basit bir iş değildir. O saman değildi ki bir rüzgârla uçup gitsin. O bir su değildi ki soğuktan donsun. Tarak değildi ki bir saçla kırılsın. Tohum değildi ki yere gömülsün.”

İlk beyit, Rûdekî'nin Sâmanlı dönemi şair ve ediplerinden Ebu'l Hasan Murâdî'ye yazdığı mersiyesinin ilk beytinden esinlenme olmalıdır²⁴:

مرد مرادی نه همانا که مرد
مرگ چنین خواجه
نه کاریست خرد

“Murâdî öldü, ama öylesine ölmedi. O zâtın ölümü basit bir iş değildir.”

پیشتر آ پیشتر چند از این ره زنی
چون تو منی من تو ام چند تویی و منی
“Daha yakına gel, daha yakına, daha ne zamana dek yol kesicilik edeceksin? Madem sen bensin, ben de senim, daha ne kadar benlik ve senlikten dem vuracağız?”

Yukarıdaki matla ile başlayan gazeli²⁵, Senâî'nin bir gazeliyle ibare ve anlam benzerliğine ve aynı vezne sahiptir. Dolayısıyla Mevlâna'nın bu gazeli Senâî'nin aşağıda matlaı verilen gazeline nazire olduğu söylenebilir²⁶:

آخر شرمی بدار چند از این بد خویی
چون تو منی من تو ام چند منی و تویی
“Artık utanmayı bırak, daha ne Dakar bu kötü huyu sürdüreceksin? Madem sen bensin, ben de senim, daha ne kadar benli ve senlikten dem vuracağız?”

Mevlâna'nın aşağıdaki beyitle başlayan gazeli²⁷,
بزم و شراب لعل و خرابات و کافری
ملک قلندرست و قلندر ازو بری
“Eğlence, kırmızı şarap, meyhane ve kâfirlik kalenderin mülküdür; kalenderse ondan berîdir.”

Senâî'nin aşağıda matlaı verilen gazeline nazire olmalıdır²⁸:
عشق و شراب و ناز و خرابات و کافری
هر کس که یافت شد ز همه اندهان بری
“Aşk, şarap, naz, meyhane ve kâfirliği kim bulmuşsa, bütün üzüntülerden berî olmuştur.”

Mevlâna'nın aşağıda ilk beyti zikredilen gazeli²⁹,
ای وصل تو آب زندگانی
تدبیر خلاص ما تو دانی
“Ey ki senin vuslatın bengisudur, bizim kurtuluş tedbirimizi sen bilirsin.”

Senâî'nin şu beyitle başlayan gazelinin andırmaktadır³⁰:
ای چشم و چراغ آن جهانی
وی شاهد و شمع
آسمانی

“Ey o dünyanın gözü ve ışığı, ey semavi sevgili, semavi mum.”
Yukarıda matlaı zikredilen gazelin sondan ikinci beytinde Mevlâna, Senâî'ye göndermede bulunur³¹:

این بود نصیحت سنایی
جان باز چو طالب
عیانی

“*Senâî'nin nasihati şudur: Müşahede yoluyla yakîne ermek istiyorsan canından geç.*”

Bu beytin ikinci mısraı, ibare olarak değilse de anlam olarak Senâî'nin yukarıda değinilen gazelinden alınmış olmalıdır.

Mevlâna'nın aşağıda matlaı verilen gazeli³²,
با دل گفتم چرا چینی
تا چند به عشق
همنشینی

“*Gönlüme dedim, niçin böylesin? Ne zamana dek aşkla hemdem olacaksın?*”

Senâî'nin aşağıdaki beyitle başlayan gazelini andırmaktadır³³:
تو آفت عقل و جان و دینی
تو رشک پری و
حور عینی

“*Sen aklın, canın ve dinin afetisin. Sen peri ve hurilerce kiskanılan-sın.*”

Mevlâna'nın Mensur Eserlerinde Senâî İzleri

Bilindiği gibi, *Fîhi Mâfîh* ve *Mecâlis-i Seb'a*, Mevlâna'nın vaaz ve sohbetlerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulan eserlerdir. Bu eserlerde yer alan konuşmalar, ayet ve hadislerin yanı sıra Mevlâna'nın kendisine ve başka şairlere ait olan şiirlerden alıntılanan beyitlerle süslenmiştir. Bu beyitler arasında Senâî'ye ait olanlar ağırlıktadır denilebilir. Mevlâna'nın çeşitli vesilelerle yazdığı ve dönemin çeşitli yönlerini de yansıtan mektuplarının bir araya getirildiği *Mektûbât*'ta da Senâî'nin beyitlerine rastlanır.

Çalışmamızın bu bölümünde Mevlâna'nın mensur eserlerinde Senâî'den alınmış beyitler tespit edilmeye çalışılmıştır.

***Fîhi Mâfîh*³⁴:**

Aşağıdaki beyit, Senâî'nin iki beytinin özeti gibidir³⁵:
دعوی عشق کردن آسان است
لیک آن را دلیل
و برهان است

“*Aşk iddiasında bulunmak kolaydır. Fakat bunun delil ve kanıtı vardır.*”

Senâî'nin bu beyti andıran iki beyti:
دعوی عشق و عقل گفتار است
معنی عقل و عشق
کردار است
عاشقی کار شیرمردان است
نه به دعویست
بل به برهان است³⁶

“*Aşk ve akıl iddiası kolaydır. Aklın ve aşkın anlamı fîlindedir. Âşıklık, yiğitlerin işidir. İddiayla değil, delilledir.*”

Şu beyit, bir iki ibare değişikliğiyle Senâî'den iktibastır³⁷:

از خرد پر داشت عیسی بر فلک پرید او گر خرش را
نیم پر بودی نماندی در خری
“İsa'nın akıldan kanadı vardı, böylece göğe uçtu. Eüeğinin yarım kanadı olsaydı eşeklikte kalmazdı.”

Bir başka alıntı:

بوته خود گویدت چو پالودی که زری یا مس
زر اندودی^{۳۸}
“Süzüp damıttığın zaman pota altın mı, bakır mı yoksa altın kaplama mı olduğunu sana söyler.”

بانگ خوش دار چون به کوه آیی کوه را بانگ خر
چه فرمایی^{۳۹}
“Dağa geldiğinde güzel seslen. Dağa karşı ne diye eşek sesi çıkarıyorsun?”

ذکر نیکان محرص نیکیست همچو مطرب که باعث
سیکیست^{۴۰}
“Nasıl mutribin anılması akla şarap getirirse, iyilerin anılması da, iyiliği teşvik eder.”

Şu beyit *Fîhi Mâfih*'te iki ayrı yerde geçmektedir:

همه چیز را تا نجویی نیابی جز این دوست را
تا نیابی نجویی^{۴۱}
“Her şeyi aramadıkça bulamazsın. Ancak bu sevgiliyi bulmadıkça aramazsın.”

آسمانهاست در ولایت جان کار فرمای
آسمان جهان^{۴۲}
“Can vilayetinde dünya göğüne iş buyuran gökler vardır.”
قول باری شنو از باری که حجابست صنعت قاری

۴۳

“Yaratıcı'nın sözünü Yaratıcı'dan dinle. Çünkü Kur'an okuyucusunun sanatı perdedir.”

Mecâlis-i Seb'a:

Mecâlis-i Seb'a'da da Senâî'nin şiirlerinden çok sayıda alıntı yapılmıştır. Bu alıntılarının tümü aşağıda gösterilmiştir:

“Birinci Meclis”te yer alan beyitler:

Şu beyitler Senâî'nin *Hadîkatu'l-Hakîka*'sındandır⁴⁴:

مثلت هست در سرای غرور مثل یخ فروش نیشابور
در تموز آن یخک نهاده به پیش کس
خریدار نی و او درویش
یخ گدازان شده ز گرمی و مرد با دل دردنلک و
با دم سرد
این همی گفت و اشک می بارید که بسی مان
نماند و کس نخرید

“Aldanış sarayında senin durumun, Nişaburlu buz satıcısının durumu gibidir. Temmuz'da buz parçasını önüne koymuş [bekler]. Kimse alıcı çıkmaz,

o ise yoksuldu. Bu sıcaktan erimeye başlar; adamsa yüreği dertli, iç geçirip durur.”

Şu beyit de Senâî'nin *Hadîkatu'l-Hakîka*'sındandır⁴⁵:
تو مرا دل ده و دلیری بین و شیری بین
روبه خویش خوان
“*Sen bana yürek ver de gör yiğitliği. Tilkin olduğumu söyle de gör aslanlığı.*”

Şu beyitler ise *Senâî Dîvânı*'ndandır⁴⁶:
چو آمد روی مه رویم⁴⁷ که باشم من که من باشم
که من خود آن زمان هستم که من بی خویشتن باشم
مرا گر مایه ای بینی بدان کان مایه او باشد
برو گر سایه ای بینی بدان کان سایه من باشم
چو او با من سخن گوید چو یوسف وقت لا باشد
چو من با او سخن گویم چو موسی وقت لن باشم
سخن پیدا و پنهان است او آن دوستتر دارد
که او با من سخن گوید من آنجا چون سخن باشم
“*Ay yüzlü sevgilimin yüzü çıkagelince ben kimim ki ben olayım? Ben ancak kendimden sıyrıldığım zaman benim. Bende bir öz görürsen bil ki o öz odur. Orada bir gölge görürsen bil ki o gölge benim. O benimle konuşurken Yusuf gibi “lâ” vaktidir. Ben onunla konuşurken Mûsa gibi “len [terâni]” vaktimdir. Söz hem açık, hem gizlidir, ancak o, kendisi benimle konuşurken benim söz kesilmemi daha çok sever.*”

Aşağıdaki iki beyit, Senâî Behram Şah için yazdığı methiye kasidesinden alınmıştır⁴⁸:

گرد رخت صف زده لشکر دیو و پری ملک سلیمان
تراست گم مکن انگشتی
صلح جدا کن ز جنگ زانکه نه نیکو بود دستگه
شیشه گر پایگه گازی

“*Cin ve peri ordusu saf bağlamış çevrende; Süleyman mülkü senin, yüzüğünü yitirme. Barışı savaştan ayır, çünkü camcı atölyesi çamaşırhane olursa güzel olmaz.*”

Hadîkatu'l-Hakîka'dan alınan şu beyitlerde ise bir iki yerde ibare farklılığı vardır⁴⁹:

زنگئی یافت آینه در راه اندر او روی
خویش کرد نگاه
بینی بخش دید و رویی زشت چشم چون آتش و
رخ از انگشت
چون بر او عیبش آینه ننهفت بر زمینش زد آن
زمان و گفت
کانکه این زشت را خداوند است بهر ننگش
به راه بفکن دست
گر چو من خود به کاری بودی این کی در این راه
خوار بودی این

“Bir zenci yolda bir ayna buldu. Bakınca aynada kendi yüzünü gördü. Yayvan bir burun gördü, çirkin bir surat, ateş gibi gözler, kömür gibi yüz. Ayna onun kusurunu gizlemedi diye onu hemen yere çalıp söyledi: Böyle çirkinliğe sahip olan, horlanarak yere atılır elbet. Benim gibi işe yarar olsaydı, bu yolda horlanmış kalır mıydı?”

Aşağıdaki iki beyit, *Senâî Dîvânı*’ndaki bir kasideden alınmıştır⁵⁰:
بس روشن است روز ولیک از شعاع روزبى روزنند از
آنکه همه بسته روزنند
از خوى زشت دشمن آن خوى و خاطرند وز درد چشم
دشمن خورشید روشنند

“Gün pek aydınlıktır, ama gün ışığına kapalıdır hepsi. Çünkü hepsi kapatmıştır penceresini. Çirkin huyları yüzünden güzel huy ve düşünceye düşmandırlar. Gözleri hasta olduğundan aydınlık güneşe düşmandırlar.”

Şu beyitlerse yine *Senâî Dîvânı*’ndan olup yukarıdaki beyitlerin de yer aldığı kasidenin son iki beytidir⁵¹:

آن کرّه یی به مادرِ خود گفت چونکه ما آبی همی
خوریم صفیری همی زنند
مادر چه گفت؟ گفت برو بیهده مگوی تا کار خویش کن
که همه ریش می کنند

“Sıpa, annesine dedi ki biz su içerken ısıklık çalıyorlar. Peki ne demiş anası? Demiş, git, boş konuşma. Sen kendi işine bak, onlar boşuna yırtınıyorlar.”

Şu beyitler, yukarıda *Mesnevî* bahsinde belirtildiği üzere Üçüncü Defter’de geçen “ısıktan ürken tay” hikâyesinin de kaynağıdır. Bu arada belirtelim ki ikinci beytin özgün şekli buradakinden biraz farklıdır.

Şu beyit *Hadîka*’dan iktibastır⁵²:
حکما را بود به خوان جلال
سحر هر سه حلال
لقمه و نطق و

“Celâl sofrasında hikmet sahiplerine lokma da helaldir, konuşmak da, sihir de.”

Şu beyit de *Hadîka*’dandır⁵³:
با خودی از ائیر چون گذری
چون گذری
هیزمی از سعیر

“Kendindeyken ateş küresi (Esîr)ni nasıl geçersin? Sen odunsun, harlı ateşten nasıl geçersin?”

Dîvân-ı Kebir bahsinde de zikrettiğimiz şu beyit *Senâî Dîvânı*’ndan kafiyesine bir “elif” eklenerek Mevlâna’nın bir gazelinin matla beyti olmuş, oradan da *Mecâlis-i Seb’a*’ya alınmıştır⁵⁴:

معشوقه به سامان شد تا باد چنین بادا کفرش همه
ایمان شد تا باد چنین بادا

“Sevgili uygun hale geldi; oldukça böyle olsun. Küfrü tümüyle iman oldu; oldukça böyle olsun.”

Aşağıdaki iki beyit de *Hadika*’dan iktibas olup ikisinde de küçük ibare değişiklikleri görülmektedir⁵⁵:

بر سر دانه مرغی صد بار
بر سر دانه یسار
کش غم جان ز
عشق نان بیش است

“Zavallı kuş, yem tanesinin başında yüz kez öne arkaya, sağa sola bakınır. Gönlünde kuşku olması şundandır: Can derdi ekmek aşkından fazladır.”

Şu iki beyit de Senâî’den alınmış olup son mısra Senâî’nin basılı eserinde farklıdır⁵⁶:

منگر اندر بتان که آخر کار
آرد بار
نگرستن گرسن
اول آن یک نظر نماید خرد
جست دانه ببرد

“Güzellere bakma, çünkü sonunda bakmak ağlamak doğurur. O bir tek bakış önce küçük görünür; ondan sonra kuş fırlar, yemi kapıp götürür.”

Aşağıdaki beyitler, küçük değişikliklerle Senâî’den alınmıştır⁵⁷:

هر آن کو بر تو دل بندد همی بر خویشان خندد
که جز همچون توانا اهلی چو تو دلدار نپسندد
ور از نو کیسه عشقی را به دست آری تو از شوخی
قباه کز تو بر درد کمرها کز تو بر بندد
و گر تو نیستی جز جان چنان بستانم از تو دل
که یک چشمت همی گرید دگر چشمت همی خندد

“Sana gönül bağlayan kendine gülmüş olur. Çünkü ancak senin gibi ehil olmayan, senin gibi bir sevgiliyi beğenir. Şuhluğunla bir taze zenginın aşkını elde etsen, o senin yüzünden yırtınır, senin yüzünden olmadık işlere kalkışır. Sen candan başka bir şey değilsen gönlümü senden öyle alırım ki senin bir gözün ağlar, bir gözün güler.”

Aşağıdaki beyit, bir kelime değişikliğiyle Senâî’den alınmıştır⁵⁸:

مردم از عاقلان دژم نشود
کم نشود
مهر کز عقل بود

“İnsanlar akıl sahiplerinden rahatsız olmaz. Akıldan kaynaklanan sevgi azalmaz.”

İkinci Meclis:

Mecâlis-i Seb’a’nın “İkinci Meclis”inde Senâî’den üç iktibas vardır. Bunları sırasıyla aşağıda zikrederim.

İlk alıntıda bir kasidenin çeşitli beyitleri bir araya getirilmiştir⁵⁹:

بس که شنیدی صفت روم و چین خیز و بیا ملک سنایی
ببین

تا همه دل بینی بی حرص و بخل
 تا همه جان بینی بی کبر و کین
 دست نه و ملک پای نه و عرش به زیر قدم
 به زیر نگین گاه ولی گوید هست او چنان
 گاه عدو گوید هست او چنین
 چون گل و چون او ز همه فارغ و آزاد و خوش
 سوسن و چون یاسمین

“Çok duydun Rûm’un ve Çin’in niteliklerini, kalkıp gel de gör Senâî ülkesini. Hırs ve cimrilikten arınmış gönül görürsün hep. Kibirsiz ve kinsiz can görürsün hep. Ayak olmadan, arş ayaklarının altında kalsın. El olmadan, ülke senin egemenliğine girsin. Kimi zaman dost der ki o şöyledir. Kimi zaman düşman der ki o böyledir. O herkesten ayrı, bağımsız ve hoş; gül gibi, zambak gibi, yasemin gibi.”

Sonraki alıntı, *Hadika*'nın “Hilim, Siyaset ve Padişahın Raiyete Tahammülüne Dair Hikâye” başlıklı bölümün çeşitli beyitlerinden anlamlı bir seçme yapılarak oluşturulmuştur⁶⁰:

گفت یک روز صوفیی به هشام
 شیر خون آشام
 کای زما همچو روستا پر ز بی نوایی توست
 گدایی توست
 نان تو گر سپید خون ما شد ز تو سیاه چو شب
 شد چه عجب
 این همی گفت های های پیش هشام کوفی از ضجری
 گری
 لیک از حلم نوش گرم شد زان حدیث گرم هشام
 کرد آن جام
 لیک نز راه جهل گفت خواهند کهتران انصاف
 و استخفاف
 اینت آن شنیدم من از تو این دیدم
 بخشودم آنت بخشیدم
 مالش شاه و تاج کانکه او دانش و خطر دارد
 سر دارد
 انتقام از ادب ستم از مصلحت نداند عام
 نداند خام
 بهر خفاش کی آفتابی که در جهان گردد
 نهان گردد
 گرچه خفاش از آفتاب اصل چرخ و گنج آمد
 او به رنج آمد

“Bir gün bir sūfi, Hişâm’a şöyle dedi: Ey süt içer gibi bizden kan içen! Köyler senin yüzünden yoksullukla dolu. Nerde mescit varsa, senin yüzünden orda dilenciler var. Senin yüzünden kanımız gece gibi simsiyah kesildi. Senin ekmeğın beyazsa, şaşılacak bir şey mi? K feli, derdi yüzünden Hişam’ın huzurunda bunları söyleyip hıçkırarak ağlıyordu. Bu soğuk söz yüzünde Hişam kızdı, fakat sabırla öfkesini iine attı. Dedi, alttakiler adalet isteyebilirler, ama

câhillik ederek, küçük düşürerek değil. Senden bunca şey duydum, onca şey gördüm; senden duyduklarımı da bağışladım, gördüklerimi de. Çünkü bilgisi ve sezgisi olan şahın verdiği cezayı başına tac eder. Avam, maslahattan zulmü ayıramaz. Câhil, terbiyeden intikamı ayıramaz. Dünyada dolaşan güneş, bir yarasa için ne diye gizlensin? Yarasa ondan ızdırap duysa da güneş göğün esası ve hazinesidir.”

İkinci Meclis'te Senâî'den yapılan son alıntı, bir kasidenin ilk beyitleridir⁶¹:

طلب ای عاشقان خوش رفتار	شیرین کار
طرب ای نیکوان	تا کی از خانه هین ره صحرا
تا کی از کعبه	هین در خمار
در قدح جرعه ای	در جهان شاهی و ما فارغ
و ما هشیار	زین سپس دست ما و دامن دوست زین سپس گوش ما و
حلقة یار	خیز تا زاب روی بنشانیم
گرد این خاک	توده غدار
نفس زنگی مزاج	ترکتازی کنیم و در شکنیم
را بازار	

“A güzel davranışlı âşıklar, arayıp isteyin. A tatlı işler yapan iyiler, neşelenin. Ne zamana dek evi bırakıp sahranın yolunu tutacaksınız? Daha ne zaman dek Kâbe'den çıkıp meyhanede kalacaksınız? Dünyada sevgili var, ama biz ondan müstağniyiz. Kadehte bir yudum var, ama bizim aklımız başımızda. Bundan böyle elimiz sevgilinin eteğinde olacak. Bundan böyle kulağımızda yârin halkası olacak. Kalk da şu gaddar toprak yığınının tozunu yüzümüzle yıkayıp arıtalım. Saldırıya geçip de yamyam mizaçlı nefsi perişan edip yenilgiye uğratalım.”

Üçüncü Meclis:

Üçüncü Meclis'te Senâî'den alıntı vardır. Birinci alıntı şudur *Hadîka*'dandır⁶²:

عارفان چون دم از قدیم زنند	های و هو را
میان دو نیم زنند	

“Ârifler 'kadîm'den söz edince, hayhuyu ortadan ikiye ayırırlar.”

İkinci alıntı ise Senâî'nin bir gazelindedir⁶³:

از زلف پیاموز کنون بنده خریدن	کز چشم
بیاموخته ای پرده دریدن	
فریاد رس آن را که به دام تو در افتاد یا نیست	
ترا مذهب فریاد رسیدن	
ما صبر گزیدیم به دام تو که در دام	بیچاره
شکاری خفه گردد ز تطییدن	
زین رو که رضای تو به اندوه تو جفتست	اندوه تو
ما را چو شکر شد به چشیدن	

زین روی نیاریم غمت خورد به یک بار   زیرا که
 شکر هیچ نماند ز مزیدن
 بشنو سخن بنده سنایی و مکن جور   کارزد سخن بنده
 سنایی به شنیدن

“Şimdi köle satın almayı, zülüften öğren; gözden, perde yırtmayı öğrendiğin gibi. Tuzağına düşenin imdadına yetiş. Yoksa senin imdada yetişme âdetin yok mu? Biz, senin tuzağında sabrı yeğledik, çünkü tuzakta zavallı av, çırpındıkça boğulur. Senin rızan hüznünle eş olduğu için, senin hüznünü tatmak bize şeker gibidir. Bu yüzden hüznünü bir çırpıda yutamıyoruz. Çünkü yalaya yalaya hiç şeker kalmaz. Kul Senâî'nin sözünü dinle de cefa etme. Çünkü kul Senâî'nin sözü dinlenmeye değer.”

Dördüncü Meclis:

Bu kısımda Senâî'den yapılmış üç alıntıdan biri, *Seyru'l-İbâd ile'l-Me'âd*'dan olup seçilen ve çeşitli ibare değişikliğine uğrayan beyitler kaynak metinde genelde birbirini takip eden beyitler değildir⁶⁴:

آن عزیزان که پرده عینند	در خرابات قاب
قوسینند	
گاه در عقبه مجاهده اند	گاه در مجلس
مشاهده اند	
همه هم باده اند و هم مستند	همه هم نیستند
و هم هستند	
نیست گشته همه ز غیرت هست	علم بی نیازی اندر
دست	
جسمشان تا ولایت آدم	اسمشان تا نهایت عالم
خمشانی ز جان به آیین تر	ترشانی ز قند
شیرین تر	
جان فروشان بارگاه عدم	خرقه پوشان خانقاه
قدم	
همه از روی افتقار و وله	لا شده در جمال
الا الله	
نور دیدم درو رونده یکی	همچو ماهی
رونده بر فلکی	
که همی کرد از آن ولایت دور	خرقه هاشان به
تابش پر نور	
خواستم تا در آن طریق شوم	خواستم تا از
آن رفیق شوم	
عاشقی زان صف سقیم صحیح	پیشم آمد خموش
لیک فصیح	
دست بر من نهاد و گفت که بیست	هم بدین جا که
جای جای تو نیست	
باز پر سوی لا یجوز و یجوز	رشته در دست
صورت است هنوز	

“Göz perdesi olan o azizler, harâbâtta “iki yay arası kadar” (kâb-ı kavseyn⁶⁵)dırlar. Kimi zaman mücâhede yokuşunda, kimi zaman müşâhede meclisindedirler. Hepsi hem şaraptır, hem de sarhoş; hepsi hem yoktur, hem

de vardır. Var'ın gayretinden hepsi yok olmuş, müstağnilik sancağı ellerindedir. Cisimleri Âdem vilâyetine varırken isimleri âlemin bitimine dek varır. Candan daha şen suskunlardır onlar; şekerden daha tatlı ekşilerdir onlar. Yokluk dergâhının can satıcıları, ezel tekkesinin dervişleri... Hepsi yoksulluk ve hayranlıktan, eşsiz ilahın cemâlinde yok olmuştur. Onda yürüyen bir nur gördüm; felekte ay gibi ilerleyen bir nur. O vilayetten uzaklaşıyordu; hırkaları ışıltılı ışıltılı parlıyordu. O yola girmek istedim, onlarla arkadaş olmak istedim. O safta yer alan hasta, ama sağlıklı bir âşık yanıma geldi. Suskundu fakat güzel konuşuyordu. Elini omzuma koyup dur, dedi, bu yer senin yerin değil. "Câizdir-câiz değildir" diyarına doğru yeniden uç; ipin hâlâ dışyüzün elindedir."

Sonraki alıntı ise Senâî'nin küçük bir gazelinin tamamıdır⁶⁶:

تنا پای این ره نداری چه پویی
بت ندانی چه جویی
از این رهروان مخالف چه چاره
لافگاه سر چارسویی
اگر عاشقی کفر و ایمان یکی دان
رعناست آن تنگ خویی
تو جانی و انگاشتستی که شخصی
پنداشتی سبویی
همه چیز را تا نجویی نیابی
جز این دوست را
تا نیابی نجویی
یقین دان که تو او نباشی ولیکن
چو تو در
میانه نباشی تو اوئی

"A beden, bu yolu yürüyecek ayağın yok, ne diye yekinirsin? A gönül, o dilberin yerini bilmiyorsun, ne diye ararsın? Dört yolun başında durup dil döksen de bu farklı yönere giden yolculardan ne çare? Âşıkısan, küfürle imanı bir bil. Çünkü o kötü huyluluk akıl açısından güzeldir. Sen cansın, ama sandın ki bedensin. Sen susun, ama sandın ki testisin. Her şeyi aramadıkça bulamazsın, ancak bu sevgiliyi bulmadıkça arayamazsın. Emin ol, sen o olamazsın, ama sen arada olmadığında sen osun."

Dördüncü Meclis'te İsrailoğullarından olan Âzîm'in kıssası anlatılırken Senâî'nin konuya uygun düşen şu beyti nakledilir⁶⁷:

چندت اندوه پیرهن باشد
بوک آن پیرهن کفن
باشد

"Daha ne kadar gömlek tasan olacak? Belki de o gömlek sana kefen olacak."

Dördüncü Meclis'te Senâî'den yapılmış son alıntı, onun öğüt içerikli bir kasidesinin birbirini takip etmeyen, fakat konu bakımından uyumlu olan yedi beytinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş bir kıtadır⁶⁸:

ای خداوندان مال الاعتبار الاعتبار
ای خداوندان ای
قال الاعتذار الاعتذار
پند گیرید ای سیاهیتان گرفته جای پند
عذر
خواهید ای سپیدیتان دمیده بر عذار

پیش از آن کین جان عذر آور فروماند ز نطق پیش از
 آن کین چشم عبرت بین فروماند ز کار
 در جهان شاهان بسی بودند کز گردون ملک تیرشان پروین
 غسل بود و سنان جوزا گذار
 بنگرید اکنون بنات النعش وار از دست مرگ تیرهاشان
 شاخ شاخ و نیزه هاشان تار تار
 در تو حیوانی و شیطانی و رحمانی درست از شمار
 هر که باشی آن بوی روز شمار
 باش تا از صدمت صور اسرافیلی شود صورت خوبت نهان
 و سیرت زشت آشکار

Ey mal sahipleri, ibret alın, ibret alın. Ey söz sahipleri, özür dileyin, özür dileyin. Ey öğüt yerlerini siyahlık kaplamış olanlar öğüt alın. Ey yanaklarında aklar bitmiş olanlar, özür dileyin; bahaneler getiren şu can konuşmaz hâle gelmeden önce, ibretler gören şu göz işe yaramaz olmadan önce. Dünyada nice şahlar vardı ki saltanatlarının göğünden okları Ülker yıldızına ulaşır, mızrakları ikizler burcunu delerdi. Şimdiyse bakın, ölüm yüzünden Büyük Ayı yıldızları gibi okları bölük pörçük, mızrakları tel tel olmuş. Sende hayvânî, şeytânî ve rahmânî [boyut] var. Hangisinden sayılırsan hesap günü o olursun. Sen dur bakalım. İsrâfîl sûra üfleyince güzel yüzün kaybolup çirkin yapın açığa çıkacak.”

Beşinci Meclis:

Bu bölümde Senâî'den bir alıntı vardır⁶⁹:

آن شنیدی که رفت نادانی
 درد دندانی
 به عیادت به
 گفت بادست ازین مباش حزین
 گفت آری ولی به
 نزد تو این
 بر من این غم چو کوه پولادست
 چون تو زین
 فارغی ترا بادست

“Duydun mu, bilmeyen biri, dişi ağrıyan birini ziyaret gitmiş. Yeldir, demiş, bundan dolayı üzülme. [Hasta] demiş, evet, ama bu sana göre öyle. Sancı senin olmadığından senin için yeldir.”

Altıncı Meclis:

Mecâlis-i Seb'a'nın en kısa bölümü olan Altıncı Meclis'te de Senâî'nin bir kasidesinin çeşitli beyitlerinin bir araya getirilmesinden oluşan üç beyitlik bir alıntı vardır⁷⁰:

به هرچ از راه وامانی چه کفر آن حرف و چه ایمان
 به هرچ از دوست دور افتی چه زشت آن نقش و چه زیبا
 نیابی خار و خاشاکی در این ره جز به فراشی
 کمر بست و به فرق استاد در راه شهادت لا
 چو لا از صدر انسانی فکندت در ره حیرت
 پس از نور الوهیت به الله آی ار الا

“Seni yoldan uzak düşüren, ister küfür olsun, ister iman [sana engel-dir]. Seni dosttan geri bırakan her şey çirkin de olsa, güzel de olsa [ayak ba-ğıdır]. Bu yolda çerçöpten başka bir şey bulamazsın, ancak süpürmekle [bu

yol temizlenir]. ‘Lâ’ (yok), şehadet yolunda bel bağlayıp en başta durur. ‘Lâ’, insanlığın baş köşesinden seni hayret yoluna attığına göre, ‘illâ’dan hareketle ulûhiyet nuruyla Allah’a gel.”

Yedinci Meclis:

Bu bölümde Senâî’den bir çok alıntı yapılmıştır. Aşağıdaki beyit, Senâî’nin iki beytinin özeti niteliğindedir:

دعوی عشق کردن آسان است   لیک آن را دلیل
و برهان است^{۷۱}

“Aşk iddiasında bulunmak kolaydır. Fakat bunun delil ve kanıtı vardır.”

Senâî’nin yukarıdaki beyte benzer beytleri:

دعوی عشق و عقل گفتار است   معنی عقل و عشق
کردار است
عاشقی کار شیرمردان است   نه به دعویست
بل به برهان است^{۷۲}

“Aşk ve akıl iddiası kolaydır. Aklın ve aşkın anlamı fiyledir. Âşıklık, yiğitlerin işidir. İddiayla değil, delilledir.”

Bu bölümdeki şu beyit de iki küçük değişiklikle Senâî’den alıntıdır⁷³:

بوده بپند هر آنکه جانورست   آنکه نابوده
دید او دیگرست

“Canlı olan, mevcut olanı görür. Mevcut olmayanı gören ise başkadır.”

Şu beyitler, Senâî’nin bir tercî-i bendinden seçilmiştir⁷⁴:

ای قوم از این سرای حوادث حذر کنید   خیزید
سوی عالم علوی سفر کنید
جان کمال یافته در قالب شما   وانگه شما حدیث
تن مختصر کنید
عیسی نشسته پیش شما وانگه از سفه دلتان دهد که
بندگی سم خر کنید
ای روحهای پاک در این توده های خاک   تا کی چو
حس اهل سقر مستقر کنید
دیر است تا دمامه دولت همی زنده   ای زنده زادگان
سر از این خاک بر کنید

“Ey bu olaylar sarayına mensuplar, sakının. Kalkıp yüce âleme doğru yola çıkın. Bedeninizde kemal bulmuş can var. Siz de beden lafını uzatmayın, kısa kesin. İsa karşınızda oturuyor, eşeğin toynağına akılsızca kulluk etmeye gönlünüz elverir mi? Ey temiz ruhlar, bu toprak yığınlarında ne zamana dek cehennem ehlinin duygusuyla yerleşip kalacaksınız? Ey dirilerin oğulları, bu topraktan kaldırın başınızı diye çok zamandır devlet borazanı çalınıp duruyor.”

Aşağıdaki beyit, kimi tasarruflarla Senâî’den alınmıştır⁷⁵:

هر که او اندر شبی یک شربت وصل تو خورد چون نماند آن
شراب او داند از رنج خمار

“Bir gece sana kavuşma şarabını içen, o şarap kalmayınca mahmur-
luğun ızdırabından bunu anlar.”

Şu beyit, *Mecâlis-i Seb'a*'da yer alan son Senâî beytidir⁷⁶:

جان پاکان غذای پاک خورد   مار باشد که
باد و خاک خورد

“Temiz kimselerin canı temiz gıdalar yer. Yel ve toprak yiyense yılan-
dır.”

Mektûbât:

Mektûbât'ta da Senâî'nin beyitlerinden sıkça yararlanılmıştır⁷⁷. 2, 3, 5, 19, 21, 24 (iki kez), 53, 71, 86, 132. mektuplarda *Hadîka*'dan, 38, 42 (iki kez), 89, 91, 118, 124, 136, 137. mektuplarda *Dîvân*'ndan ve 30 ve 103. mektuplardaysa hem *Hadîka*'dan, hem de *Dîvân*'dan alıntı vardır.

2. Mektup:

از صدف در طلب ز آهو نواف   دل ز مردان
طلب ز نادان لاف⁷⁸

“*Sedefte inci ara, ceylanda misk. Yiğitlerde yürek ara, câhillerde laf.*”

Bu beytin birinci mısraı Senâî'de ikinci mısra olarak geçmektedir. Senâî'nin ibare bakımından da kısmen değişik olan beyti şöyledir⁷⁹:

از تقی دین طلب ز رعنا لاف   از صدف در طلب
ز آهو نواف

“*Takva sahibinde din ara, güzelde söz. Sedefte inci ara ceylanda
misk.*”

3. Mektup:

بر مدار از مقام مستی پی   سر همانجا بنه
که خوردی می⁸⁰

“*Sarhoşluk makamından başka yere adım atma. Nerede şarap içtiysen
başını oraya koy.*”

5. Mektup:

مادر موسیم که از شاهم   شیر فرزند را بها
خواهم⁸¹

“*Mûsa'nın annesiyim; şahımdan yavruma verdiğim sütün ücretini iste-
rim.*”

19. Mektup:

چون زبان حسد شود نخاس   یوسفی یابی از کژی
کریاس⁸²

“*Hasedin dili köle satıcısı olunca, bir keten bezine bir Yusuf bulur-
sun.*”

21. Mektup:

طین کزو داشت دیو ملعون ننگ   تو گرفتی چو
دینش اندر چنگ⁸³

“*Melun şeytanın hor gördüğü balçığa sen din gibi dört elle sarıldın.*”

آنکه او کوک و کوکنار خورد   کی غم بوسه و
کنار خورد⁸⁴

“Marulla haşhaş yiyenin öpüp kucaklama derdi mi olur?”

24. Mektup:

از پی دانه مرغکی صد بار
یمین و یسار
دل او زان قیل بد اندیش است
کش غم جان ز
عشق نان بیش است^{۸۵}

“Zavallı kuş, yem tanesi için yüz kez öne arkaya, sağa sola bakınır.
Gönlünde kuşku olması şundandır: Can derdi ekmek aşkıdan fazladır.”

آبریزی کشیده اندر پوست
تو گهی جانش
خوانی و گه دوست^{۸۶}

30. Mektup:

اندین ره صد هزار ابلیس آدم روی هست
تا هر آدم
روی را زنهار کادم نشمری^{۸۷}

“Bu yolda insan görünümlü yüz bin iblis vardır. Bu yüzden sakın her
insan görünümlüyü insan sayma.”

38. Mektup:

دلا تا کی درین زندان فریب این و آن بینی یکی
زین
چاه ظلمانی برون شو تا جهان بینی^{۸۸}

“Gönül, bu zindanda daha ne zamana dek ona buna aldanacaksın? Bir
yol şu karanlık kuyudan çık da dünya gör.”

43. Mektup:

جاوید شبی باید و خوش مهتابی
تا با تو غم تو
گویم از هر بابی^{۸۹}

“Sonsuz bir gece ve güzel bir mehtap olsa da sana her konuda senin
derdinden söz etsem.”

بشنو سخن و پند سنایی و نگه دار
کارزد
سخن بنده سنایی به شنیدن^{۹۰}

“Senâî'nin sözünü ve öğüdünü dinle ve tut. Çünkü Kul Senâî'nin sözü
dinlenmeye değer.”

53. Mektup:

بهر کیکی گلیم نتوان سوخت
از یار به هر
جفا گران نتوان کرد^{۹۱}

“Pire için kilim yakmak olmaz. Yarın her cefasına gücenmek olmaz.”

71. Mektup:

من و تو کرد آدمی را دو
بی من و تو تو من بدی
من تو^{۹۲}

“Ben ve sen, insanı iki kıldı. Ben ve sen yokken sen bendin, ben sen-
dim.”

کی بود ما ز ما جدا مانده
من و تو رفته و
خدا مانده^{۹۳}

“Ne zaman biz bizden ayrılıp da ben sen gidecek, yalnızca Tanrı kala-
cak?”

ای روحهای پاک در توده های خاک
تا کی چو حس
اهل سقر مستقر کنید

دیرست تا دمامه محشر زنند
سر از این خاک بر کنید^{۹۴}
ای زنده زادگان

“Ey temiz ruhlar, bu toprak yığınlarında ne zamana dek cehennem ehlinin duyusuyula yerleşip kalacaksınız? Ey dirilerin oğulları, bu topraktan kaldırım başınızı diye çok zamandır devlet borazanı çalınıp duruyor.”

جاوید شبی باید و خوش مهتابی
تا با تو غم تو
گویم از هر بابی^{۹۵}

“Sonsuz bir gece ve güzel bir mehtap olsa da sana her konuda senin derdinden söz etsem.”

86. Mektup:

پیش صرصر چراغ چه فروزد
پوستین پیش شیر چون
دوزد^{۹۶}

“Kasırmanın karşısında mum nasıl yanar? Aslana karşı insan nasıl kürk diker?”

89. Mektup:

تا شوی اهل ستایش اهل معنی را ستای تا شوی اهل
نوازش اهل معنی را نواز^{۹۷}

“Övgücülerden olacaksan manâ ehlini öv. Taltif edicilerden olacaksan anlam ehlini taltif et.”

91. Mektup:

اگر امروز حالی را ترا اینجا زیان باشد زهی
سرمایه و سودی که فردا زان زیان بینی
مران مهمان علوی را گرامی دار تا روزی کزین
گنبد برون آبی مر او را میزبان بینی^{۹۸}

“Bugün burada zarara uğrarsan, yarın o zarardan ne güzel sermaye ve kâr elde edersin. O ulvi misafiri iyi ağırla, çünkü bir gün bu kubbeden çıktığında onu ev sahibi olarak görürsün.”

103. Mektup:

پیشتر آ پیشتر چند از این بد خویی چون تو منی من
تو ام چند منی و تویی^{۹۹}

“Daha yakına gel, daha yakına. Bu kötü huyu daha ne kadar sürdüreceksin? Madem sen bensin, ben de benim, daha ne kadar benlik ve senlikten dem vuracağız?”

من و تو کرد آدمی را دو
بی من و تو تو من بدی
من تو^{۱۰۰}

“Ben ve sen, insanı iki kaldı. Ben ve sen yokken sen bendin, ben sendim.”

کی بود ما ز ما جدا مانده
من و تو رفته و
خدا مانده^{۱۰۱}

“Ne zaman biz bizden ayrılıp da ben sen gidecek, yalnızca Tanrı kalacak?”

118. Mektup:

هر چه دشواریست بر تو هم باد و بود توست
ور
نه عمر آسان گذارد مردم آسان گذار^{۱۰۲}

“Sana zorluk gelen senin kendi varlığındandır. Yoksa kolayına kaçan insanlar kolay ömür sürerler.”

124. Mektup:

در قده جرعه ای و ما هشیار
در جهان شاهی و ما فارغ
زین سپس دست ما و دامن دوست زین سپس گوش ما و
حلقه یار
خیز تا ز آب روی بنشانیم
باد این خاک
توده غدار
ترکتازی کنیم و بر شکنیم
را بازار^{۱۰۳}

“Dünyada sevgili var, ama biz ondan müstağniyiz. Kadehte bir yudum var, ama bizim aklımız başımızda. Bundan böyle elimiz sevgilinin eteğinde olacak. Bundan böyle kulağımızda yârin halkası olacak. Kalk da şu gaddar toprak yığınının tozunu yüz suyumuzla yıkayıp arıtalım. Saldırıya geçip de yamyam mizaçlı nefsi perişan edip yenilgiye uğratalım.”

132. Mektup:

که چنین گفته اند هشیاران
خانه را یار و
راه را یاران^{۱۰۴}

136. Mektup:

چه رنگه است که آن شوخ چشم نامیزد که تا مگر دلم
از مهر تو بپرهیزد
به عز خدا کز بلاش نگریم که هیچ تشنه
ز آب حیات نگریزد^{۱۰۵}

“Gönlüm senin sevginden geri kalsın diye o şuh gözülü, nice renklere boyanmaz ki! Allah'ın yüceliğinin yüceliğine yemin olsun, onun belasından kaçmıyorum. Çünkü hiçbir susuz, âb-ı hayattan kaçmaz.”

137. Mektup:

بهشت و دوزخت با توست در باطن نگر تا تو
سقرها در جگر یابی جنانها در جنان بینی^{۱۰۶}
“Cennetin de cehennemini de seninledir. İçine bak da ciğerindeki cehennemleri, kalbindeki cennetleri gör.”

Sonuç

Görüldüğü gibi Mevlâna şiiir söylerken, sohbet ve vaaz ederken Senâî'nin eserlerinden sıklıkla yararlanmıştı. Bunun en önemli nedeni, onun yetişme döneminde Senâî'nin eserlerini çok okuyup mütalaa etmiş olmasıdır.

Bu çalışmada Mevlâna'nın eserlerindeki Senâî izleri belki tümüyle tespit edilememiş olduğundan bu çalışmayı henüz tamamlanmamış bir çalışma olarak değerlendirmek de mümkündür. Umarız bu çalışma, daha yetkin çalışmalar için bir basamak olur.

¹ Ahmed Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, Çev. Tahsin Yazıcı, Milli Eğitim Bakanlığı, 2. bs. İstanbul 1989, C. I, s. 496.

² Mevlâna Celâleddin, *Mektûbât*, Çev. Abdülbâki Gölpınarlı, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1999, s. III-XIII.

³ *Mesnevî* için kaynak olarak en son bilimsel neşir olan şu basım esas alınmıştır: Mevlânâ Celâleddin, *Mesnevî-i Ma'nevî*, Nşr. Adnan Karaismailoğlu-Derya Örs, 3 C., Akçağ Yayınları, Ankara 2007. Beyitlerin bu basımdaki sayfa numaraları yerine *Mesnevî*'deki beyit numaraları metin içinde zikredilmiştir.

⁴ Hakîm Senâî-yi Gaznevî, *Dîvân*, nşr. Bedîu'z-zeman Furûzanfer, haz. Pervîz Bâbâyî, İntişârât-i Nigâh, Tahran 1375 (1996), s. 58.

⁵ Aynı eser, s. 384.

⁶ Hakîm Senâî-yi Gaznevî, *Hadîkatu'l-Hakîka ve Şerîatu't-Tarîka*, Nşr. Muhammed Rüşen, İntişârât-i Nigâh, Tahran 1377 (1998) s. 42, beyit: 20.

⁷ Aynı eser, s. 60, beyit: 16.

⁸ Aynı eser, s. 204, beyit: 21.

⁹ Senâî, "Der Makâm-i Tevhîd", *Dîvân*, s. 59.

¹⁰ Hakîm Senâî-yi Gaznevî, *Dîvân*, s. 117.

¹¹ Bkz. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 297, beyit: 1 (بود در شهرِ بلخ بقالی - بی کران) (داشت در دکان مالی vd).

¹² *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 138, beyit: 10.

¹³ *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 525, beyit: 4.

¹⁴ *Dîvân-ı Kebîr* için bütün makalede şu basımdan yararlanılmıştır: Mevlânâ Celâleddin Muhammed, *Kulliyat-i Gazeliyyât-i Şems*, 2 C., İntişârât-i Behzâd, Tahran 1378. Notlarda bu kaynak *Dîvân-ı Kebîr* olarak zikredilecektir.

¹⁵ *Dîvân-ı Kebîr*, s. 32, gazel: 82.

¹⁶ Senâî, *Dîvân*, s. 377

¹⁷ Mevlâna, *Mecâlis-i Seb'a*, Haz. Tevfik Subhânî, İntişârât-i Keyhan, Tahran 1365 (1986), s. 45.

¹⁸ Bkz. Senâî, *Dîvân*, s. 366; Mevlâna Celâleddin, *Dîvân-ı Kebîr*, s. 176, gazel: 299.

¹⁹ Şeyh Ferîduddin Attâr-i Nişâbüri, *Dîvân-i Attâr*, Neşr-i Nohostîn, 2. bs. Tahran 1376, s. 198, gazel: 105.

²⁰ Senâî, *Dîvân*, Gazeliyyât, s. 365.

²¹ *Dîvân-ı Kebîr*, s. 184, gazel: 519.

²² Senâî, *Dîvân*, s. 577-578.

²³ *Dîvân-ı Kebîr*, s. 351, gazel: 996.

²⁴ Zebîhullah Safâ, *Târîh-i Edebiyât der İran*, İntişârât-i İbn Sînâ, Tahran 1351 (1972), C. I, s. 387.

²⁵ *Dîvân-ı Kebîr*, s. 1070, gazel: 3019.

²⁶ Senâî, *Dîvân*, 497.

²⁷ *Dîvân-ı Kebîr*, s. 1065, gazel: 3003.

²⁸ Senâî, *Dîvân*, s. 505.

²⁹ *Dîvân-ı Kebîr*, s. 969, gazel: 2732.

³⁰ Senâî, *Dîvân*, s. 509.

³¹ *Dîvân-ı Kebîr*, s. 970.

³² *Dîvân-ı Kebîr*, s. 979, gazel: 2759.

³³ Senâî, *Dîvân*, s. 511.

³⁴ Bu çalışmada *Fîhi Mâfîh*'in şu tercümesi kaynak olarak alınmıştır: Mevlâna Celâleddin Rûmî, *Fîhi Mâfîh*, Tercüme: Ahmed Avni Konuk, Nşr. Selçuk Eraydın, 7. Bs. İz Yayıncılık, İstanbul 2007. Söz konusu tercümede şiirlerin aslıyla Türkçe tercümesi bir arada verilmiştir.

³⁵ *Fîhi Mâfîh*, s. 8. Aynı beyit *Mecâlis-i Seb'a*'da da geçer: Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, *Mecâlis-i Seb'a*, nşr. Tevfik H. Subhânî, İntişârât-i Keyhân, Tahran 1365 (1986), s. 117.

³⁶ *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 238, beyit: 1, 6.

³⁷ *Fîhi Mâfîh*, s. 99; krş. Senâî, *Dîvân*, s. 320.

- ³⁸ *Fihî Mâfih*, s. 136; *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 274, beyit: 17.
- ³⁹ *Fihî Mâfih*, s. 138; *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 90, beyit: 16. *Hadîka*'da beytin başında “بانگ” yerine “لحن” kelimesi vardır.
- ⁴⁰ *Fihî Mâfih*, s. 164, 224; *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 421, beyit: 6. *Hadîka*'da beyit “فعل” keli-mesiyle başlar..
- ⁴¹ *Fihî Mâfih*, s. 172; krş. Senâî, *Dîvân*, s. 498.
- ⁴² Senâî'ye ait olup *Mesnevî*'nin Birinci Defter'inde de geçmekte olan bu beyti *Hadîka*'nın mevcut basımında bulamadık.
- ⁴³ *Fihî Mâfih*, s. 221; krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 122.
- ⁴⁴ *Mecâlis-i Seb'a*, s. 22; Krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 303, beyit: 13-16.
- ⁴⁵ *Mecâlis-i Seb'a*, s. 25; Krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 97, beyit: 11.
- ⁴⁶ *Mecâlis-i Seb'a*, s. 26; Krş. Senâî, *Dîvân*, s. 439
- ⁴⁷ *Senâî Dîvânı*'nda “بر رویم” yerine “مه رویم” ibaresi yer almaktadır.
- ⁴⁸ *Mecâlis-i Seb'a*, s. 27; Senâî, *Dîvân*, s. 315.
- ⁴⁹ *Mecâlis-i Seb'a*, s. 30-31; krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 203, beyit: 21 vd.
- ⁵⁰ *Mecâlis-i Seb'a*, s. 32; krş. Senâî, *Dîvân*, s. 116. *Mecâlis-i Seb'a*'da beyitler yer değiştirmiş-tir. Ayrıca *Senâî Dîvânı*'daki kimi ibareler *Mecâlis-i Seb'a*'dakinden farklıdır.
- ⁵¹ *Mecâlis-i Seb'a*, s. 32; krş. Senâî, *Dîvân*, s. 117.
- ⁵² *Mecâlis-i Seb'a*, s. 36; krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 521, beyit: 23.
- ⁵³ *Mecâlis-i Seb'a*, s. 44; krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 302, beyit: 16.
- ⁵⁴ *Dîvân-ı Kebir*, s. 32, gazel: 82; *Mecâlis-i Seb'a*, s. 45; krş. Senâî, *Dîvân*, s. 377.
- ⁵⁵ *Mecâlis-i Seb'a*, s. 46; krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 541, beyit: 2-3. *Hadîka*'da ilk beytin başı “جان او بهر آن” şeklinde, ikinci beytin başı ise “کسی کاندرو دل بندد” şeklindedir.
- ⁵⁶ *Mecâlis-i Seb'a*, s. 47; krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 253, beyit: 2-3.
- ⁵⁷ *Mecâlis-i Seb'a*, s. Senâî, 52; krş. *Dîvân*, Gazel, s. 380. Senâî'nin eserinde ilk beyin başlan-gıcı şöyledir: “کسی کاندرو دل بندد”
- ⁵⁸ *Mecâlis-i Seb'a*, s. 52; krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 321, beyit: 21.
- ⁵⁹ *Mecâlis-i Seb'a*, s. 52; krş. Senâî, *Dîvân*, s. 280.
- ⁶⁰ *Mecâlis-i Seb'a*, s. 70; krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 409-410. *Mecâlis-i Seb'a*'daki “صوفی”, *Hadîka*'da “کوفی” şeklindedir.
- ⁶¹ *Mecâlis-i Seb'a*, s. 73; krş. Senâî, *Dîvân*, 136.
- ⁶² *Mecâlis-i Seb'a*, s. 79; krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 29, beyit: 7.
- ⁶³ *Mecâlis-i Seb'a*, s. 83; krş. Senâî, *Dîvân*, s. 465. Ancak *Dîvân*'da başlangıç, “از زلف” değil, “جانا ز لب آموز” şeklindedir.
- ⁶⁴ *Mecâlis-i Seb'a*, s. 90; krş. Senâî, *Seyru'l-İbâd ile'l-Me'âd*, nşr. Muderris Razevî, Tahran, s. 213-217.
- ⁶⁵ Bkz. Kur'an, Necm (53), 9.
- ⁶⁶ *Mecâlis-i Seb'a*, s. 91; krş. Senâî, *Dîvân*, s. 498. *Dîvân*'da matlâ beytin ilk kelimesi “بتا” şeklindedir.
- ⁶⁷ *Mecâlis-i Seb'a*, s. 93; krş. Senâî, *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 302, beyit: 10.
- ⁶⁸ *Mecâlis-i Seb'a*, s. 93-94; krş. Senâî, *Dîvân*, s. 126-128.
- ⁶⁹ *Mecâlis-i Seb'a*, s. 101-102; krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 536, beyit: 10, s. 537, beyit: 2.
- ⁷⁰ *Mecâlis-i Seb'a*, s. 111; krş. Senâî, *Dîvân*, s. 58. Bu alıntının ilk beyti, *Mesnevî*'nin birinci defterinde de yer almaktadır. Bkz. *Mesnevî*, nşr. Karaismailoğlu-Örs, C. I, s. 109, 1762. beyitten sonraki başlık.
- ⁷¹ *Mecâlis-i Seb'a*, s. 117.
- ⁷² *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 238, beyit: 1, 6.
- ⁷³ *Mecâlis-i Seb'a*, s. 119; krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 226, beyit: 12.
- ⁷⁴ *Mecâlis-i Seb'a*, s. 120; krş. Senâî, *Dîvân*, s. 578-579.
- ⁷⁵ *Mecâlis-i Seb'a*, s. 122; krş. Senâî, *Dîvân*, s. 144, beyit: 2. Senâî'nin beytinin aslı şöyledir:
هر که از جام تو روزی شربت شوق تو خورد
ار داند آن رنج خمار
چون نراند آن شراب
- ⁷⁶ *Mecâlis-i Seb'a*, s. 122; krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 271, beyit: 13.

⁷⁷ Bu çalışmada *Mektûbât*'ın şu basımından yararlanılmıştır: Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mektûbât*, nşr. Tevfik Subhânî, Merkez-i Neşr-i Dânişgâhî, Tahran 1371. *Mektûbat*'ta geçen beyitler, mektup numarası metin içinde zikredilerek aktarılacak, daha sonra dipnotta Senâî'nin eserlerindeki yeri gösterilecektir. Mektup numaralarından yararlanılarak *Mektûbât*'ın Gölpinarlı tercümesinden de ilgili beyitleri karşılaştırmak mümkündür ().

⁷⁸ Mevlâna, *Mektûbât*, nşr. Tevfik H. Subhânî, Merkez-i Neşr-i Dânişgâhî, Tahran 1371 (1992), s. 62.

⁷⁹ *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 325, beyit: 2.

⁸⁰ *Mektûbât*, s. 64; krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 66, beyit: 22.

⁸¹ *Mektûbât*, s. 68; krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 538, beyit: 21.

⁸² *Mektûbât*, s. 75; krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 521, beyit: 1. *Hadîka*'da “دو گز” yerine “کزی” sözü geçmekte olup bu şekilde beyit daha anlaşılır hale gelmektedir.

⁸³ *Mektûbât*, s. 88; krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 338. *Hadîka*'da kimi ibareler buradakinden farklıdır.

⁸⁴ *Mektûbât*, s. 88; krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 339, beyit: 15. *Hadîka*'da mısraların sıralanışı *Mektûbat*'takinin tersidir.

⁸⁵ *Mektûbât*, s. 93; krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 541, beyit: 2-3. Bu beyit *Mecâlis*'te de küçük değişikliklerle geçer (*Mecâlis-i Seb'a*, s. 46).

⁸⁶ *Mektûbât*, s. 93; krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 254, 22. *Hadîka*'da beytin aslı şöyledir:

گلخنی را کشیده اندر پوست تو گهش جان لقب کنی گه دوست

⁸⁷ *Mektûbât*, s. 99; krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 491, beyit: 11

⁸⁸ *Mektûbât*, s. 109; krş. Senâî, *Dîvân*, s. 337, matla beyti.

⁸⁹ *Mektûbât*, s. 115; krş. *Divan*, s. 559. Sayfadaki yedinci rubainin ikinci beyti.

⁹⁰ *Mektûbât*, s. 116; krş. *Divan*, s. 465. *Divan*'da beytin birinci mısra şöyledir:

بشنو سخن ما ز حریفان به ظریفی

⁹¹ *Mektûbât*, s. 129. Birinci mısra Senâî'dendir. Bkz. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 349, beyit: 13, 2. mısra.

⁹² *Mektûbât*, s. 151; krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 322, beyit: 10.

⁹³ *Mektûbât*, s. 151; krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 66, beyit: 12.

⁹⁴ *Mektûbât*, s. 151; krş. Senâî, *Dîvân*, s. 578-579. Bu iki beyit bir terc-i bendin farklı yerlerinden alınmış olup ilk mısraın başı *Divan*'da “این روحهای” şeklindedir. Bu beyitler, *Mecâlis-i Seb'a*'da da geçmektedir (s. 120).

⁹⁵ *Mektûbât*, s. 151, Senâî, *Dîvân*, s. 559. Sayfadaki yedinci rubainin ikinci beyti. Aynı beyti, *Mektûbat*'ta daha önce de geçmektedir (s. 115).

⁹⁶ *Mektûbât*, s. 168; krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 301, beyit: 14. *Hadîka*'da mısraların sonu birinci tekil şahıs ekiyledir.

⁹⁷ *Mektûbât*, s. 172; Krş. Senâî, *Dîvân*, s. 182. *Dîvân*'da beyit şöyledir:

تا شوی اصل ستایش اهل معنی را ستای
مرد دانا را نواز
تا شوی عین نوازش

⁹⁸ *Mektûbât*, s. 174; krş. Senâî, *Dîvân*, s. 337. *Dîvân*'da iki beyitte de farklılıklar vardır:

ور امروز اندرین منزل ترا جانی زیان آمد
که فردا زان زیان بینی
زهی سرمایه و سودا
مرین مهمان علوی را گرامی دار تا روزی
پری مر او را میزبان بینی
چو زین گنبد برون

⁹⁹ *Mektûbât*, s. 190; krş. Senâî, *Dîvân*, s. 497. *Dîvân*'da beyit, “آخر شرمی بدار” ibaresiyle başlamaktadır. Bu beyit küçük farklılıkla *Dîvân-ı Kebîr*'de bir gazelin matlaidir. (s. 1070, gazel: 3019).

¹⁰⁰ *Mektûbât*, s. 190; krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 322, beyit: 10. Bu beyit, 71. mektupta da geçmektedir: *Mektûbât*, 151.

¹⁰¹ *Mektûbât*, s. 190; krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 66, beyit: 12. Bu beyit, 71. mektupta da geçmektedir: *Mektûbât*, 151.

¹⁰² *Mektûbât*, s. 210; krş. Senâî, *Dîvân*, s. 132.

¹⁰³ *Mektûbât*, s. 217; krş. Senâî, *Dîvân*, s. 136. Bu beyitler *Mecâlis-i Seb'a*'da da geçmektedir (s. 73).

---

¹⁰⁴ *Mektûbât*, s. 227; krş. *Hadîkatu'l-Hakîka*, s. 349, beyit: 8. *Hadîka*'da beytin aslı şöyledir:

بس نكو گفته اند هشیاران یاران
خانه را راه و راه را

¹⁰⁵ *Mektûbât*, s. 233; krş. Senâî, *Dîvân*, 387. *Dîvân*'da ikinci beyit şu şekildedir:

خبر ندارد از آن کز بلاش نگریم فرات نگرید
که هیچ تشنه ز آب

¹⁰⁶ *Mektûbât*, s. 235; krş. Senâî, *Dîvân*, s. 338.